

تحلیلی نظام‌مند بر ادبیات شهر خلاق و شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن*

راضیه ملامیرزایی^۱ - حسن سجاذزاده^{۲*}

۱. دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.
۲. دانشیار گروه طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران (نویسنده مسئول).

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۰۸ تاریخ اصلاحات: ۱۴۰۱/۰۶/۱۸ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۷/۲۶ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۴/۲۴

چکیده

حرکت به سمت ایجاد و تحقق شهر خلاق به دلیل جایگاه شهر به‌عنوان محل شکل‌گیری بسترهای جامعه دانایی، اهمیت و محور بودن شهرها در توسعه اقتصادی بسیار ضروری و مهم است. بهره‌گیری از مؤلفه‌ها و شاخص‌های این نظریه به رشد و شکوفایی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فضایی شهرها کمک می‌کند؛ بنابراین پژوهش حاضر سعی بر آن داشته تا با هدف شناخت مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهر خلاق مروری بر ادبیات نظری مفهوم شهر خلاق داشته باشد. این امر از طریق تحلیل منابع مرتبط با پژوهش به شیوه‌ای نظام‌مند صورت گرفت. با جستجو در بین منابع بر مبنای عنوان و با کلیدواژه‌های «شهر خلاق» و «خلاقیت شهری»، ۵۸ مقاله از پایگاه‌های «ساینس دایرکت» و «گوگل اسکولار» مدنظر قرار گرفتند که در نهایت پنج بعد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، محیط زیستی، نهادی- حکمروایی و کارکردی- فضایی در قالب ۱۵ مؤلفه و ۱۳۴ شاخص، استخراج و استنباط شد. در بعد اجتماعی و فرهنگی شاخص‌هایی چون: گردشگری فرهنگی، سرمایه‌های اجتماعی، تنوع فرهنگی- اجتماعی و در بعد اقتصادی نیز شاخص‌هایی نظیر: گردشگری اقتصادی، کارآفرینی شهری، نوآوری و صنایع خلاقه و در بعد نهادی حکمروایی هم شاخص‌هایی مانند: حاکمیت خلاقانه، مدیریت یکپارچه، مشارکت مردمی و در بعد زیست‌محیطی شاخص‌هایی نظیر: شبکه سبز شهری، کیفیت اقلیمی و آب‌وهوایی و در نهایت در بعد فضایی- کالبدی توجه به هویت کالبدی و معماری و شهرسازی بومی و بازآفرینی و برندسازی شهری از مهم‌ترین شاخص‌های مطرح در توسعه شهری از منظر شهر خلاق است. در پایان نیز مدل شهر خلاق متشکل از لایه‌های مختلف مفهومی، الزامات و پیامدها ارائه شد. نوآوری این پژوهش در مرور نظام‌مند ادبیات شهر خلاق از طریق شناسایی و سنتز مطالعات جدید قابل دسترس در این حوزه و همچنین به‌کارگیری بیانیه پریزما^۱ است.

واژگان کلیدی: شهر خلاق، ابعاد، شاخص‌ها، مؤلفه‌ها، مدل مفهومی.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان «تبیین مدل مفهومی شهر خلاق با رویکرد زمینه‌گرا: نمونه موردی شهر همدان» بوده که با راهنمایی نویسنده دوم در سال ۱۴۰۱ انجام گرفته است.

** E-mail: sajadzadeh@basu.ac.ir

۱. مقدمه

شهرها مکانی برای ابداع، نوآوری و خلاقیت هستند (Andersson and Andersson 2015, 183). شهرها به دنبال آن هستند تا سرمایه‌های خارجی و استعدادها را برای توسعه اقتصادی پایدار جذب نمایند (Landry 2012, 13). در شهرهای خلاق، خلاقیت تبدیل به نیروی محرکه رشد و توسعه اقتصادی شهرها خواهد شد (Toutakhane 2018, 200).

امروزه شهرهای سراسر جهان با مشکلات زیادی روبه‌رو هستند که ناشی از روند جهانی‌شدن، تغییرات اقتصادی ساختاری یا تغییر روند اجتماعی است. در دهه‌های گذشته، توجه به بررسی تأثیر خلاقیت، نوآوری‌ها، رویکرد جامع و تفکر جانبی در زمینه توسعه محلی و استراتژی‌های آن مورد توجه قرار گرفته است. این تغییر تفکر، منجر به ایجاد رویکرد جدید توسعه سرزمینی در سطح شهری شد که همان شهر خلاق است (Vanova and Miskovicova 2014). مفهوم شهر خلاق این شکاف را پر می‌کند که تغییرات عمومی از جمله تغییر از مبنای صنعتی به مبنای فراصنعتی توسعه یافته است (Reckwitz 2009, 21). تغییر از اقتصاد صنعتی به اقتصاد خلاقانه مبتنی بر خدمات، باعث ایجاد الگوی شهر خلاق شده است که در آن شهرها از خلاقیت، موهبات فرهنگی، هنری و میراث خود برای حفظ شهرها استفاده می‌کنند (Landry 2017). شهر خلاق شهری است که به دلیل اهمیت زیباشناختی و توانایی آن برای پرورش درک و ارتباطات مورد احترام است؛ جایی که تنوع فرهنگی غنیمت شمرده شده و بیان خلاقیت در تمام اشکال آن مورد تشویق قرار می‌گیرد (Duxbury 2010, 76).

از میانه دهه ۱۹۹۰ به بعد ابتدا در بریتانیا و سپس در آمریکا، مفهوم شهر خلاق به یک پارادایم معمول و یک مدل از گرایش به برنامه‌ریزی سیاست‌های شهری تبدیل شده است (Reckwitz 2009, 4). لاندری؛ نظریه پرداز شهری و فلوریدا؛ اقتصاددان، نمایندگان اصلی آن چه می‌تواند به عنوان مفهوم شهر خلاق تعریف شود، بوده‌اند. اولین بار "دبور" در سال ۱۹۶۷ مبحثی تحت عنوان "شهر تماشایی یا شهر نمایش" مطرح کرد. نظر او ظهور پیش از موعد ایده تلفیق فضای اقتصادی و فرهنگی در مقیاس انسانی، به خصوص در موضوعاتی نظیر فضاهای مولد جدید، مجموعه‌های فرهنگی و به نمایش درآوردن محیط‌های بصری که در مادرشهرهای اصلی سراسر جهان بسیارند، است (Scott 2006, 54). شهر خلاق مشخصاً یک فرم و فرآیند شهرنشینی است که در آن خلاقیت در خط مقدم می‌ایستد. در این جا خلاقیت اشاره به فرآیندی دارد که "از طریق آن یک حوزه در بخش فرهنگ" حالت نمادین پیدا می‌کند. تولد آهنگ‌های جدید، ایده‌های جدید، ماشین‌های جدید همان حدود خلاقیت است (Csikszentmihalyi 1997, 8). شهر خلاق منزلی برای

خلاقیت‌های هنری، نوآوری‌های علمی و فناورانه و صدای رسای فرهنگ‌های روبه‌رشد است. فرهنگ، عضوی بسیار مهم در کیفیت زندگی شهروندان یک شهر خلاق است؛ چراکه علاوه بر ارتقای کیفیت زندگی شهروندان، عاملی برای جذب توریست و بالابردن ارزش اقتصادی در زنجیره اقتصادی شهر است. آنچه در این میان مهم است، این که شهر خلاق بسیار به دیدگاه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی وابسته است و مفهوم مطلق نیست. در واقع با توجه به نوع ایده‌آل‌ها و فرهنگ است که مفهوم شهر خلاق مطرح می‌شود (Rafihyyan 2010, 4).

مقاله حاضر سعی دارد تا با استخراج پدیده محوری توسعه خلاق و با تجزیه و تحلیل عمیق در مقالات و منابع مهم در این حوزه به تبیین مؤلفه‌های شهر خلاق بپردازد. بر این مبنای، این تحقیق با روشی نظام‌مند به ادبیات پژوهش پرداخته و تمامی ابعاد چندگانه شهر خلاق و مؤلفه‌ها و شاخص‌های هر کدام را در قالب مدل و چارچوب مفهومی شهر خلاق، به تفکیک ارائه می‌کند.

۲. پیشینه شهر خلاق

اولین جایی که مفهوم شهر خلاق به طور مشخص در قالب یک سند نظریه‌ای ارائه شد، در کار بیانچینی و لاندری (۱۹۹۵) بود.

فلوریدا (Florida 2002) در پایان‌نامه خود به ظهور طبقه خلاق در شهر می‌پردازد. او در جهت پاسخگویی به این سؤال است که چرا بعضی از نقاط، رشد و رفاه بالایی دارند، در حال که دیگران با تلاشی که می‌کنند چنین رفاهی ندارند (Zimmerman 2008, 232). فرضیه فلوریدا این است که موفقیت اقتصادی یک شهر بر استراتژی‌های توسعه اقتصادی سنتی استوار نیست؛ بلکه بیش‌تر در گرو جذب استعداد خلاق است (Donegan and Lowe 2008, 46). وی عقیده دارد که سیاست شهرها باید مبنی بر جذب نوعی ویژه از افراد تحت عنوان طبقه خلاق باشد.

آلن اسکات (۲۰۰۶) در پژوهش خود به عنوان "شهرهای خلاق: موضوعات مفهومی و پرسش‌های راهبردی" اندیشه‌ای گسترده و مجادله‌آمیزی را پیرامون طبیعت و اهمیت شهرهای خلاق ارائه داده و در میان تغییرات اخیر در فناوری، ساختارهای تولید، بازارهای کار و اجتماعات مکانی پویا به دنبال جایگزینی مفهوم شهر خلاق است. مک گراهان و جان (۲۰۰۷) در پژوهشی با عنوان "طرح مجدد طبقه خلاق برای بررسی جریان‌ات رشد در نواحی شهری و روستایی" با تأکید و الهام از کار فلوریدا بر این که طبقه خلاق به سمت مناطقی کشیده می‌شوند که از سطح بالایی از کیفیت زندگی برخوردار باشد تأکید شده است. ساساکی (۲۰۰۸) در مطالعه خود با عنوان "توسعه شهرهای خلاق از طریق شبکه" به بررسی این که آیا شهرهای جهانی به سوی شهرهای خلاق حرکت کرده و همچنین این که چرا فرهنگ و خلاقیت به مرکز سیاست

در لهستان " معتقدند شهرهای با پایه متنوع توسعه اقتصادی و پتانسیل بالای خلاق، بخش خلاق را به یکی از سرمایه‌های خود بدل ساخته‌اند. در نهایت نویسندگان ادعان می‌دارند که انتظارات بالا از تصور "شهر خلاق" علی‌رغم فقدان واقع‌گرایی در سیاست‌گذاری و طراحی استراتژی‌های برندسازی وجود دارد.

۳. مبانی نظری شهر خلاق

نخستین بار ایده شهر خلاق به شکل کنونی و مدرن در دهه ۱۹۸۰ میلادی از سوی تعداد زیادی از اقتصاددانان و نوگرایان در زمینه بازسازی شهر در سطح جهانی مطرح شد. ریشه‌های پیدایش این مفهوم را به جین جیکوبز نسبت می‌دهند. جیکوبز (۱۹۶۹) معتقد بود افراد خلاق و با استعداد ترجیح می‌دهند در مناطقی از شهرها زندگی کنند که جمعیت متنوع و فضایی سرزنده دارد (Krop 2013). وی معتقد است که در محیط‌های شهری، کارآفرینان باید از طریق دسترسی متنوع به دانش و مهارت‌ها به سود برسند. در عوض این پیوند متقابل به‌عنوان یک آهن‌ربا برای افراد خلاق عمل می‌کند. پس از وی، هال شهر خلاق را به شهرهایی با زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی ترکیبی و مختلط اطلاق می‌کند که عرصه را برای تعامل بیش‌تر و تبادل راحت و غیررسمی اطلاعات میان افراد خلاق فراهم می‌کند که منجر به بروز ایده‌های جدید و تفکر خلاقانه می‌شود (Hall 2000).

اما در واقع نظریه‌پردازان اصلی که شارح مفهوم شهر خلاق بوده‌اند فلوریدا و لاندری هستند. فلوریدا در نظریه خود ثابت می‌کند که اصول علم اقتصاد در کشورهای توسعه‌یافته تغییر یافته است و در آن رشد اقتصادی دیگر بر پایه مواد خام و یا رقابت شرکت‌ها و کارخانه‌ها نیست. فلوریدا عبارت طبقه خلاق را برای توصیف افراد هوشمند و خلاق می‌داند که رشد اقتصادی را هدایت می‌کنند، ارائه می‌کند. بر مبنای نظریه شهر خلاق فلوریدا، نخبگان یا طبقه خلاق به سکونت در شهرهایی گرایش دارند که از تنوع، تساهل و تسامح چشمگیری برخوردار بوده و از نظر کیفیت محیط شهری و استانداردهای طراحی، از سطح بالایی برخوردار باشند (Florida 2002). بر اساس نظریه وی، افراد خلاق موجب قدرتمند شدن شهر و رشد اقتصادی ناحیه‌ای هستند و مردم جایی که دارای ویژگی‌هایی نظیر خلاقیت و نوآوری، تنوع و تسامح باشد برای زندگی ترجیح می‌دهند (Florida 2005). هدف اصلی این نظریه «تعقیب چشم‌انداز جمعی آینده‌ای بهتر و مرفه‌تر برای همگان» از راه توسعه مکان است (Byrne 2013).

در مقایسه با فلوریدا، لاندری بیش‌تر بر ویژگی‌های خلاقیت مانند توانایی اندیشیدن انعطاف‌پذیر و مسائل رویکردی به شکل آزاد تمرکز می‌کند (Landry 2008). نظر وی شهرها نیاز به خلاقیت دارند نه به‌خاطر دستیابی به رقابت در صنایع با ارزش افزوده جدید بلکه برای حل

شهری نقل مکان کرده و مهم‌ترین عامل را برای ترویج شهرهای خلاق تأسیس برنامه‌های تحقیقی و آموزشی برای توسعه منابع انسانی ضروری می‌داند.

مؤسسه گالوپ در سال ۲۰۱۱ مطالعاتی را در مورد مکان‌ها و فضاهای خلاق شهری انجام داد. در این تحقیق آرایه‌های اجتماعی از قبیل مکان‌های گذران اوقات فراغت، مکان‌های تجمع و ملاقات‌ها، بازبودن و آزادی فضای شهری برای پذیرش بیگانگان، اندازه زیباشناختی نواحی از شاخص‌های خلاقیت شهری محسوب گردیده است (Gallup 2019).

چارلز لاندری (۲۰۱۳) در تحقیق خود برای ارزیابی شاخص‌های شهر خلاق در شهری در نیوزلند از شاخص‌های ده‌گانه استفاده نمود که پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات شاخص زیست‌پذیری و میزان آسایش و رفاه شهری در رتبه اول، شاخص ارتباطات و شبکه‌های ارتباطی شهری در رتبه دوم و شاخص آزادی، تسامح و تساهل در رتبه سوم قرار گرفت (Landry 2013, 24).

شهر مینیاپولیس آمریکا در برنامه استراتژیک خود در سال ۲۰۱۵ اقداماتی را در برنامه این شهر مطرح کرده است که عبارت‌اند از: ۱. پشتیبانی از پارک‌های تفریحی شهر، ۲. برگزاری فستیوال هنرهای شبانه، ۳. ایجاد ارتباطات و مشارکت در میان هنرمندان، سازمان‌ها و دولت، ۴. برگزاری نمایشگاه‌ها به‌عنوان فضاهایی برای تعاملات اجتماعی، ۵. توسعه فضاهای عمومی، ۶. دسترسی به فضاهای کاری و زندگی مقرون‌به‌صرفه برای هنرمندان و کارکنان خلاق و ۷. برندسازی فرهنگی (The Minneapolis Creative City road map 2015, 25-46).

کاکاچی (۲۰۱۵) در مطالعه خود با عنوان "فرهنگ شهرهای خلاق در ژاپن: واقعیت و چشم‌انداز" سیاست شهر خلاق را در شهر کانزوا که به طور رسمی راهبرد صنایع‌دستی را اتخاذ نموده بود مورد بررسی قرار داد. تجزیه و تحلیل بازار توسط او نشان داد که صنایع دستی سنتی به طور پایداری در رقابت با سایر صنایع شکست می‌خورند. اگلیت و لوزنا (۲۰۱۶) در تحقیقی تحت عنوان "از شهر صنعتی به شهر خلاق: چالش‌های سیاست توسعه" به این نکته اشاره دارند که چالش‌ها و مسائلی برای تبدیل شدن شهر صنعتی به شهری که توسعه اقتصادی آن نه تنها به صنعت سنتی بلکه به سایر صنایع نیز متکی است، وجود دارد.

کیزیتو اوگدی آلکه (۲۰۱۸) در پژوهش "تبیین صنعت خلاق و فرهنگی: شرحی بر زیست‌بوم فرهنگی و خلاق نیجریه" هر تعریفی از صنایع خلاق و فرهنگی را بر مبنای چهار عنصر اصلی می‌داند: تولیدکنندگان، قانون‌گذاران، شهرها و خوشه‌های خلاق و صناعی که خدمات حمایتی انجام می‌دهند. سیلویا دودک، مانکوسکی، و میروسلاو گروچوفسکی (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان "از صنایع خلاق تا برند مکان: برخی واکنش‌ها در برندسازی شهر

مسائل اجتماعی.

چارلز لاندری معتقد است در شهرهای مدرن باید خلاقیت را جایگزینی برای منابع طبیعی بومی تلقی کرد (Landry 2006). شاخص‌های شهر خلاق از نظر لاندری چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی دارد. لاندری ۹ شاخص برای ارزیابی سرزندگی و پویایی شهر خلاق مشتمل بر توده، تنوع، دسترسی‌پذیری، امنیت و ایمنی، هویت و منحصربه‌فرد بودن، نوآوری، ارتباط و هم‌افزایی، رقابت‌پذیری و ظرفیت‌سازمانی پیشنهاد کرده و در مجموع، مبانی نظری ارزشمندی برای شهر خلاق بنا نهاده است (Peng and Yang 2013). به تدریج نوع نگاه به شهر آینده و به تبع آن شهر خلاق، جامع‌تر گردید و مسائلی نظیر قابلیت‌های محیط زیستی و همچنین ساختار حکمروایی مورد توجه قرار گرفت. در این دوره، نظریه‌پردازانی که آن‌ها را متأخر می‌دانیم، به دنبال ارائه تصویری فراتر از نگاه صرف فرهنگی هستند تا بتوانند با مشارکت همه اقشار مردم، و نه فقط طبقه‌ای خاص، شهر پست‌مدرنیستی را به کمال مطلوب برسانند.

اسکات خلاقیت را به‌عنوان تدبیر و راهکاری می‌داند که با افول سیستم سرمایه‌داری فوردیستی و ظهور اقتصاد جدید فرهنگ شناختی، زمان ورود آن به جغرافیای شهری و جغرافیای اقتصادی فرارسیده است (Scott 2014). از نظر وی جذب افراد طبقه خلاق به طور خودکار یک شهر خلاق را نمی‌سازد. بلکه برای توسعه صنایع خلاق که به‌عنوان موتورهای اقتصادی یک شهر خلاق عمل می‌کنند، باید نیروی کار بزرگی حاوی تخصص‌های خاص و صنایع لازم برای حمایت از این نیروی کار داشته باشیم (Sasaki 2008).

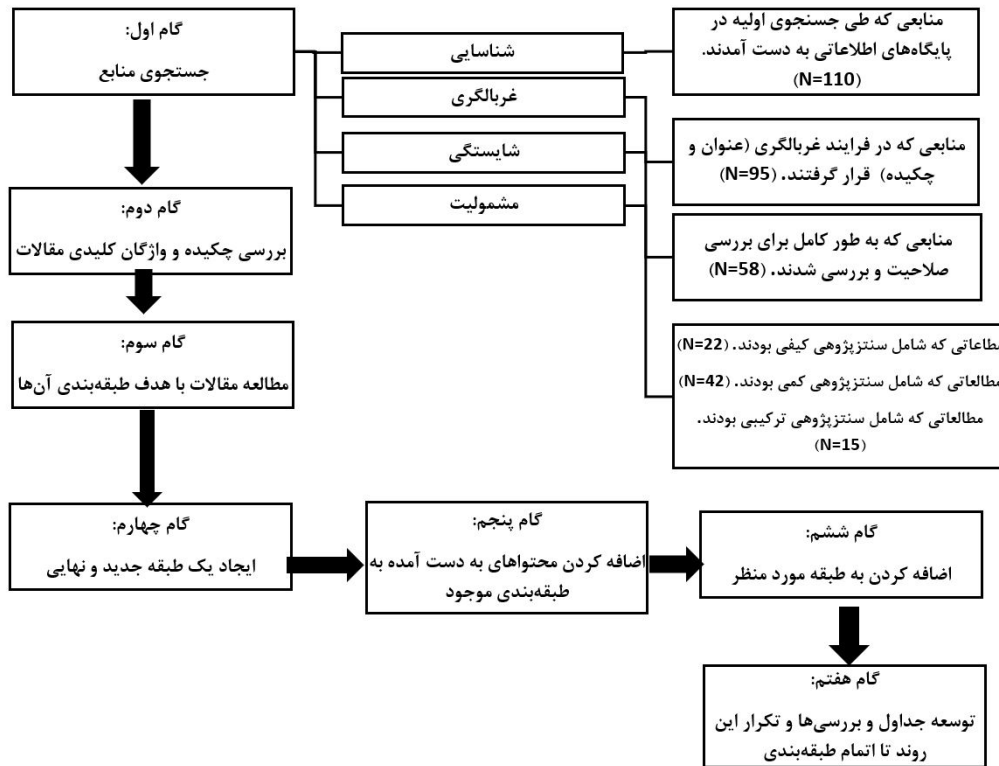
اما از نظر ساساکی شهرهای موفق در این زمینه فقط مراکز اصلی شهری معروف به شهرهای جهانی نیستند. بلکه شهرهایی که شرایط لازم را برای پرورش خلاقیت و جذب عناصر خلاق ایجاد نموده‌اند در این میان موفق عمل می‌کنند (Sasaki 2008). از نظر وی شهرها برای حل مسائل اجتماعی به خلاقیت نیاز دارند. او به طور مستقیم از حاکمیت خلاقانه و مشارکت مثبت شهروندان سخن می‌گوید؛ نکته‌ای که مدل وی را نسبت به دیگران متمایز می‌سازد. بسیاری از محیط‌های نوآورانه و محیط‌های خلاق متنوع را در برمی‌گیرد و با ظرفیت اجتماع محلی و منطقه‌ای همراه هستند تا راه‌حلی برای حل مسائل محیطی جهانی؛ مانند گرم‌شدن کره زمین بیابند (Sasaki 2008). او معتقد است ایجاد محیط خلاق مهم‌ترین کارکرد شهرهای خلاق برای افزایش کیفیت زندگی و شکوفایی استعدادهای خلاق و ایده‌های نوآورانه در میان

شهروندان معمولی و نخبه است (Hagrihara 2010). مارکوزن بر این باور است که وجود فضاهای هنری مانند انجمن‌ها، ساختمان‌های هنری و دومنظوره کار و زندگی و فضاهای کوچک‌تر نمایشی به تشکیل شبکه‌ها و جذب استعدادهای هنری منجر می‌شود؛ بنابراین طبقه خلاق در شهرک‌ها و شهرهای کوچک با انتقال ایده‌های جدید و نهادسازی توسعه اقتصادی نیز به رشد اقتصادی کمک می‌کند (Sasaki 2010). او باور دارد نقش هنرمندان در شهرهای خلاق در سطوح مختلف نقش به‌سزایی است. شهرهایی که هنرمندان (طبقه خلاق) در آن‌ها حضور دارند، مصرف فرهنگی در منطقه افزایش می‌یابد. از نظر پیتر هال برخی از مؤلفه‌های اصلی "چارچوب سیاست‌گذاری شفاف شهری" عبارت‌اند از توزیع مناسب مسئولیت‌ها و توزیع عادلانه عایدات، ارتقای سلامتی و اقتصاد محلی، مدیریت مناسب تغییرات اجتماعی و ارتقای سیستم حمل‌ونقل شهری پایدار (Hall and Pfeiffer, 2000).

۴. روش پژوهش

تحقیق حاضر، پژوهشی کاربردی و بر اساس روش فراتحلیلی است. روش فراتحلیل را هنر ترکیب تحقیقات و تحلیل‌ها و ترکیب نتایج مطالعات مستقل، به‌منظور منسجم کردن یافته‌های آن‌ها تعریف می‌کنند. پایگاه داده‌ای متمرکز بر انواع مدل‌ها و مفاهیم توسعه شهر خلاق است. در بررسی نظام‌مند، به موضوعات مقالات، متغیرهای استفاده‌شده و الگوهای نظری مقالات پرداخته شده است. در فرآیند جستجو در پایگاه‌های علمی "گوگل اسکولار" و "ساینس دیرکت" به مقالات علمی و کتاب‌های معتبر در رابطه با شهر خلاق و مؤلفه‌های آن که در بازه زمانی ۲۰۲۰-۲۰۰۳ منتشر شده‌اند، پرداخته شد. در فرآیند بررسی و تحلیل، مقالات بر اساس سال انتشار دسته‌بندی شده و مقاله‌های نمونه موردی محور (Case Study) نیز بر اساس ویژگی‌های جغرافیایی و شهرهای مورد مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است. جستجوی اولیه بر مبنای عنوان و با کلیدواژه‌های "شهر خلاق" و "خلاقیت شهری" منجر به شناسایی ۹۵ مورد شد. در نهایت و پس از حذف مقالات تکراری و یا همپوشانی داشتند، ۵۸ مورد برای تحلیل نهایی مدنظر قرار گرفتند که تحلیل این موارد منجر به استخراج ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهر خلاق شد. به این ترتیب در بیانیه پریزما ۱۵ آیت‌م با توجه به نتایج مقالات و کتب مورد بررسی استخراج گردید که در آن جهت نحوه اعتبارسنجی نتایج حاصله، از نظرات متخصصین و مطلعین در این زمینه بهره گرفته شد.

شکل ۱: نمودار روش تحقیق پژوهش

ماهیت بین‌رشته‌ای این مفهوم است. همان‌گونه که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، حوزه‌های نظری اصلی در مطالعات شهر خلاق در حوزه‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، خلاقانه، گردشگری، صنایع خلاق، زیرساخت‌های خلاق، ارتباطات، نوآوری و تحقیق و توسعه، برندسازی و دیگر موارد (شامل محیط‌زیست و اقتصاد فرهنگی) جای گرفته‌اند.

۵. یافته‌های تحقیق

در این بخش به تحلیل و بررسی یافته‌های پژوهش می‌پردازیم و پس از مشخص شدن ساختارهای گوناگون شهر خلاق، هر یک را همراه با شاخص‌های مربوطه تشریح می‌کنیم.

۵-۱- حوزه‌های نظری اصلی در مطالعات شهر خلاق

بررسی ادبیات نظری موجود در زمینه شهر خلاق بیانگر

شکل ۲: حوزه‌های علمی مؤثر در مطالعات شهر خلاق

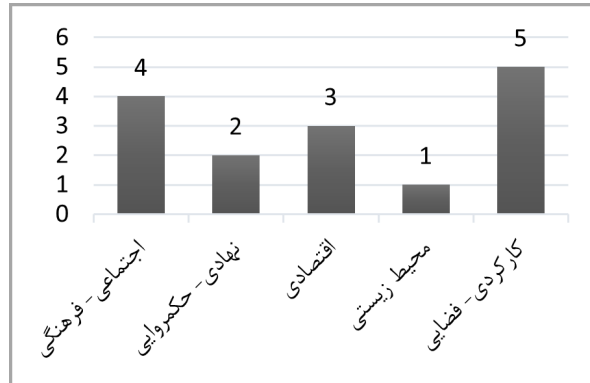

شاخص‌هایی هستند. ساختار فرهنگی- اجتماعی، ساختار نهادی- حکمروایی، ساختار اقتصادی، ساختار محیط زیستی و در نهایت ساختار کارکردی- فضایی است.

۵-۲- ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهر خلاق

بر اساس یافته‌های پژوهش، ۵ ساختار اصلی برای شهر خلاق وجود دارد که هر یک از آن‌ها دارای مؤلفه‌ها و

شکل ۳: نسبت فراوانی مؤلفه‌های شهر خلاق

توسعه شهر خلاق توجه به نظام محله محوری و یا همان TND، است. توجه به ایجاد و توزیع مراکز خدمات محلی، فرهنگی و تفریحی نظیر مدارس و مهدکودک‌ها، بازارچه‌های محلی، فضاهای سبز محلی، فضاهای بازی و سرگرمی کودکان و سایر خدمات محلی می‌تواند به رشد و توسعه خلاقیت محلی کمک شایانی نماید.

۵-۳- مؤلفه‌ها و شاخص‌های ساختار اجتماعی- فرهنگی شهر خلاق

بستر سازی برای حضور اجتماعی و طبقه مردمی فعال و خلاق در فضاهای شهری در کنار توجه به سرمایه‌های اجتماعی از ضروریات تحقق شهر خلاق به‌خصوص در فضاهای عمومی و شهری است. در کنار این موضوع، از مهم‌ترین رویکردهای اجتماعی و فرهنگی در راستای

جدول ۱: مؤلفه‌ها و شاخص‌های ساختار فرهنگی- اجتماعی شهر خلاق

منبع	شاخص	مؤلفه
(CCI 2012; UNESCO 2014; KEA European Affairs 2009; Correia 2012)	تعداد مکان‌های تفریحی و گردشگری؛ میزان اشتغال مؤسسات گردشگری؛ تعداد بازدیدکنندگان هر موزه؛ میزان مسافران هتل‌ها؛ میزان برگزاری مراسم‌ها و آیین‌های محلی؛ انواع صنایع دستی محلی؛ گونه‌های موسیقی و رقص محلی؛ میزان رواج گردشگری روستایی	گردشگری
(Landry 2012 ; Florida 2005; Sasaki 2003; KEA European Affairs 2009 ; UNESCO 2014; HKSAR 2004; Oliveira 2011)	میزان فعالیت‌های هنری؛ طیف استعدادها؛ کیفیت یادگیری و آموزش؛ تعداد کارآفرینان؛ تعداد دانشجویان؛ تعداد و اثرگذاری نخبگان علمی؛ تعداد و اثرگذاری فرهیختگان و مشاهیر؛ تعداد و تنوع رسانه‌های اجتماعی؛ میزان جذب سرمایه‌های انسانی خلاق؛ تعداد معماران مهندسان و متخصصان مرتبط؛ تعداد مدارس هنر به‌ازای هر یک میلیون نفر؛ نسبت جوانی جمعیت	سرمایه انسانی؛ استعداد و آموزش

مؤلفه	شاخص	منبع
تنوع فرهنگی - اجتماعی	تنوع اقوام و نژادهای مختلف؛ میزان و تنوع محیط‌های اجتماعی باز و فرهنگی؛ تنوع هنری و ادبی؛ تنوع ادیان و مذاهب؛ تنوع زبان و ادبیات؛ نیروی کار غیربومی؛ خرده‌فرهنگ‌های پرونق؛ درصد تنوع اجتماع؛ میزان محصولات فرهنگی؛ تعداد رسانه‌های فرهنگی؛ سهم غیربومیان در اشتغال فرهنگی؛ تعداد دانشجویان خارجی؛ تعداد مؤسسات فرهنگی؛ میزان اثرگذاری برندهای فرهنگی؛ درصد انجمن‌های مدنی؛ درصد افراد متولد خارج از کشور؛ امتیاز آزادی بیان و مطبوعات	(UNESCO 2014 ; Vanolo 2009; KEA European Affairs 2009 ; HKSAR 2004; ARC Centre of excellenc 2012; Ramos et al. 2016; Vanova and Miskovicova 2014; Florida 2015)
سرمایه اجتماعی	اعتماد اجتماعی؛ امنیت اجتماعی؛ آگاهی اجتماعی؛ انسجام اجتماعی؛ برخورداری از آزادی فردی و اجتماعی؛ مسئولیت‌پذیری شهروندان؛ نهادهای اجتماعی؛ مشارکت اجتماعی؛ مشارکت زنان؛ پرورش استعداد محلی	(UNESCO 2014; Vanolo 2009; Florida 2008; KEA European Affairs 2009)

۵-۴- ساختار نهادی - حکمروایی شهر خلاق

به‌جرات می‌توان گفت که فقدان نهادینه‌سازی و نظام حکمروایی هدایت‌گر شهری در دو حوزه درون‌سازمانی و برون‌سازمانی بیش‌ترین تأثیر را در عدم تحقق شهر خلاق دارا است. تشریک مساعی و مشارکت میان لایه‌های مختلف حکمروایی شهری و فعالان عرصه اجتماعی، پرنفوذترین و محرک‌ترین عامل در تحقق شهر خلاق است. مشارکت افقی مردم از یک طرف، و نفوذ و قدرت دولت‌های محلی از طرف دیگر، به‌عنوان پارادایمی مهم در ارتباط با توسعه شهر خلاق و نوآوری در امر توسعه مطرح است. به‌این‌ترتیب تحقق زیرساخت خلاقیت و نوآوری در توسعه شهری، بدون مشارکت مردم، جذب طبقه خلاق و حضور مقامات شهری غیرممکن است. حکمروایی خوب و خلاقانه شهری برای رسیدن به توسعه پایدار مستلزم، حفظ و جذب استعدادها، نخبگان و هوشمندان جوان و خلاق محلی، ملی و حتی بین‌المللی است. نقش دیگر مدیریت شهری، ارتقای دانش و آگاهی مردم در ارتباط با بسیاری از فرآیندها، تصمیم‌گیری‌ها و توسعه‌های شهری خواهد بود. تا مادامی که رویکرد مدیریت شهری به سمت شهر و جامعه دانش‌محور و دانایی‌محور پیش نرود، نمی‌توان چندان انتظار خاصی در ارتباط با توسعه شهر خلاق داشت. ارتباط بدنه مدیریت شهری با مراکز دانشگاهی و پژوهشی، اتاق‌های فکر و نخبگان در ارتباط با تصمیم‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی‌ها در راستای رویکرد

محرک توسعه شهری از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. توجه به حقوق مالکانه و انتقال حق توسعه یا همان TDR در فرآیند توسعه کمی و کیفی شهرها بسیار مهم است که اتفاقاً از مهم‌ترین چالش‌های مدیریت شهری بخصوص در کشورهای در حال توسعه است. شاخص منتخب دیگر، نقش مدیریت و حکمروایی شهری در تحقق شهر هوشمند و توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات است که این خود از عوامل توسعه شهری از منظر شهر خلاق است که منجر به مشارکت بیش‌تر مردم، شفافیت، اعتماد، پاسخگویی، تعیین اولویت‌ها از منظر مردم، توجه به مسائل شهری از پایین به بالا و تعدیل تسلط‌گرایی در برنامه‌ها و تصمیمات شهری خواهد شد.

رویکردهای مختلفی در برنامه‌ریزی برای شهر خلاق وجود دارد که شامل موارد زیر می‌شود:

۱. دستور و برنامه سیاست‌گذاران برای فرهنگ و هنر: بر برنامه‌ریزی فرهنگی شهری تمرکز دارند.
۲. هدف توسعه فضای شهری: به شهر خلاق به‌مثابه هدف توسعه، به توسعه فضای شهری، توسعه فیزیکی و توسعه فضای شهری تمرکز دارد.
۳. شکل نوینی از استراتژی‌سازی شهری: در این مفهوم ظرفیت متصور برای یک شهر باید به‌عنوان دارایی ارزشمند و ابزار مهم و برنامه‌ریزی در نظر گرفته شود (Nientied and Toto 2010).

جدول ۲: مؤلفه‌ها و شاخص‌های ساختار نهادی - حکمروایی شهر خلاق

مؤلفه	شاخص	منبع
حاکمیت خلاقانه	حکمروایی و رهبری استراتژیک؛ مدیران خلاق و جوان؛ مدیریت شفاف و باثبات؛ انعطاف‌پذیری؛ مدیریت یکپارچه؛ مدیریت دانش‌بنیان؛ وجود احزاب سیاسی فعال؛ توزیع و تقسیم قدرت تصمیم‌گیری شهری؛ ریسک‌پذیری؛ مشوق‌ها و مقررات؛ حمایت‌های عمومی	(Landry 2012; KEA European Affairs 2009; CCI 2012; Sasaki 2003; Vanolo 2015)

مؤلفه	شاخص	منبع
چارچوب عمومی و سیاسی	درصد تحقق‌پذیری اهداف شهر؛ میزان آینده‌پژوهی مسائل شهری؛ داشتن چشم‌انداز برای مکان؛ میزان همکاری میان مقامات محلی، شرکت‌ها و گروه‌های ذی‌نفع؛ درصد اداره امکانات محله توسط ساکنین؛ درصد واگذاری اختیارات به محله‌های شهر	(Vanova and Miskovicova 2014)

۵-۵- ساختار اقتصادی شهر خلاق

داشت. یکی از زمینه‌ها و بسترهای تحقق این امر، توزیع عادلانه امکانات و خدمات شهری جهت رشد و توسعه کارآفرینی شهری و در نهایت شهر خلاق خواهد بود. نکته دیگر توجه ویژه به بحث اقتصاد گردشگری و یا TDS که همان راهبرد توسعه گردشگری به‌خصوص گردشگری و صنایع خلاق در راستای رفاه اقتصادی است.

از مهم‌ترین ویژگی رویکرد خلاقانه در توسعه شهری، تحقق و رونق کارآفرینی شهری و صنایع خلاقه با پرورش و استخدام متخصصین حرف و رشته‌های مختلف است که این امر در نهایت توسعه سرمایه‌گذاری اقتصادی و کاهش فقر شهری در مراکز و بافت‌های شهری را به دنبال خواهد

جدول ۳: مؤلفه‌ها و شاخص‌های اقتصادی شهر خلاق

مؤلفه	شاخص	منبع
اقتصاد و صنایع خلاق	تعداد شرکت‌ها و کارکنان در صنایع خلاق نظیر صنایع دستی؛ درصد صنایع High tech؛ تنوع پارک‌ها و مراکز علم و فناوری؛ تعداد مراکز خدماتی و دانش‌بنیان؛ میزان سرمایه‌گذاری‌ها، استقلال مالی و درآمدهای پایدار صنایع خلاق؛ میزان تخصص‌گرایی، کارایی و اثربخشی؛ میزان رشد اقتصادی (رشد GDP)؛ روند بهبود فضای کسب‌وکار؛ میزان حمایت اقتصادی از کارآفرینان شهری؛ سهم مشاغل فرهنگی و اقتصاد خلاق از کل اقتصاد؛ درصد فناوری‌های نوین؛ شاخص بهره‌وری کار؛ ارزش‌افزوده صنایع خلاق از درصد تولید ناخالص داخلی؛ سهم اقتصاد خلاق از کل صادرات	(CCI 2012; KEA European Affairs 2009; Sasaki 2010; HKSAR 2004; UNESCO 2014; Pratt 2010; Sasaki 2003)
اقتصاد فرهنگی	گردش مالی در سرانه صنایع موسیقی؛ گردش مالی در سرانه صنایع سینما؛ سرانه تعداد کتاب منتشر شده در سال؛ سرانه تعداد فیلم‌های برجسته تولید شده در سال؛ گردش مالی در سرانه صنایع کتاب؛ سرانه گردش روزانه روزنامه و تعداد تئاترهای برگزار شده؛ سرانه تعداد نمایشگاه‌ها	(Ramos et al. 2016; KEA European Affairs 2009)
نوآوری، ابداع و تحقیق و توسعه	وضعیت فعالیت‌های سازمان‌های غیرانتفاعی و مردم‌نهاد؛ تعداد اختراعات؛ سهم بودجه تحقیق و توسعه؛ تعداد خوشه‌های صنعتی؛ تعداد پارک‌های علم و فناوری؛ تعداد واحدهای تحقیق و توسعه؛ تعداد مؤسسات فرهنگی فعال؛ درصد فناوری‌های نوین؛ میزان ثبت اختراعات	(Landry 2012 ; Florida 2002 ; HK-SAR 2004)

۵-۶- ساختار محیط زیستی شهر خلاق

انسان‌محور و همگانی یا همان TOD است. همچنین رویکردهایی نظیر سبزی‌نگی شهری (UG) و یا حل مشکلات شهری با رویکرد طبیعت‌گرایانه (NBS) از جمله خلاقیت‌های مهم در ارتباط با توسعه شهر خلاق از منظر زیست‌پذیری شهری است.

استفاده صحیح و بهینه از منابع منجر به ارتقای زیست‌پذیری شهری خواهد شد. جمع‌بندی مطالعات حاکی از تأکید بر شبکه‌ها و زیرساخت‌های سبز شهری و حفظ و احیاء آن‌ها در کنار توجه به رویکرد حمل‌ونقل

جدول ۴: مؤلفه‌ها و شاخص‌های ساختار محیط زیستی شهر خلاق

مؤلفه	شاخص	منبع
قابلیت‌های طبیعی	حفاظت از محیط‌زیست؛ دسترسی به پارک‌ها و فضای سبز (زیرساخت‌های سبز)؛ تنوع اقلیم؛ دسترسی به نواحی تفریحی و اوقات فراغت؛ چشم‌اندازهای متنوع و یکپارچه؛ تنوع عناصر طبیعی در فضاهای عمومی - خصوصی؛ محیط طبیعی مشوق فعالیت‌های انسانی؛ تنوع میراث طبیعی	(Landry 2012; UNESCO 2014; Florida 2002)

۷-۵- ساختار کارکردی - فضایی شهر خلاق

توجه به هویت کالبدی و فضایی و همچنین بازآفرینی شهری به‌خصوص در بافت‌های تاریخی و مراکز شهری در برنامه‌ها و سیاست‌های شهری نقش مهمی در توسعه فضایی از منظر شهر خلاق دارد. همچنین ارتقای سیما و منظر طبیعی و مصنوعی شهرها و به‌خصوص نقش المان‌ها، مونومان‌ها^۲ و نشانه‌های کالبدی و یا خاطره‌انگیز از ارکان مهم توسعه شهر خلاق است. بهره‌گیری از جذابیت‌ها، ظرفیت‌ها، استعدادها، برندها و توانایی‌های کارکردی و فضایی شهرها از طریق تقویت و مشارکت ساکنان شهری، می‌تواند به نحو مؤثری در اعتلای خلاقیت شهری مؤثر باشد. ارائه چارچوب و سطوح مشخص در ارتباط با فرآیند

تحقق‌پذیری شهر خلاق، مستلزم اصلاح نظام عملکردی و فضایی و اعتلا و ارتقای بافت‌های ارزشمند شهری است. رویکردهای مهندسی‌محور، پروژه محور و مداخلات صرفاً کالبدی از مهم‌ترین آسیب‌ها و چالش‌ها در برنامه‌های توسعه شهری در راستای تحقق شهر خلاق است. در عوض ایجاد تعادل و توازن نقش‌ها و عملکردهای بافت‌ها و فضاهای متنوع شهری و توجه ویژه به گذرها و محورهای فرهنگی - تاریخی در شهرها با رویکرد بازآفرینی خلاق شهری و بافت تاریخی و راسته‌بازارهای قدیمی می‌تواند ریل‌گذاری مناسبی را در راستای تحقق شهر خلاق ایفا نماید.

جدول ۵: مؤلفه‌ها و شاخص‌های ساختار کارکردی - فضایی شهر خلاق

مؤلفه	شاخص	منبع
زیرساخت‌های خلاق	تعداد کتابخانه‌های تخصصی؛ تعداد موزه‌ها؛ تعداد اماکن مذهبی؛ تعداد سینماها؛ تعداد مؤسسات آموزش عالی؛ تعداد و تنوع کافه و رستوران‌ها؛ تعداد فضاهای ورزشی؛ تعداد تالارهای نمایش و موسیقی؛ تعداد نمایشگاه‌ها؛ تعداد خانواده‌های دارای اینترنت؛ تعداد جشنواره‌های فرهنگی؛ تعداد مدارس باکیفیت	(Sasaki 2010; Vanolo 2009; HKSAR 2004)
ارتباطات	تنوع شبکه ارتباطی شهر؛ میزان دسترسی به مدهای حمل‌ونقل (نظیر فرودگاه‌ها، اتوبان‌ها، راه‌آهن و غیره)؛ میزان ارتباطات اجتماعی؛ میزان ارتباطات مجازی؛ گستره و کیفیت دسترسی به مراکز شهری	(Correia 2012)
بازآفرینی و میراث تاریخی	فرهنگ خلاق؛ معماری منحصربه‌فرد و جذاب؛ آثار تاریخی؛ گونه‌های آثار تاریخی و نمادها و المان‌ها؛ هویت متمایز و برجسته شهر؛ تعداد محلات و مجموعه‌های قدیمی و تاریخی؛ تعداد فضاهای و آثار فرهنگی تاریخی؛ درصد بازآفرینی میراث‌های هنری قدیمی شهر	(CCI 2012; UNESCO 2014; KEA European Affairs 2009; Vanolo 2009; Florida 2002; HKSAR 2004)
تنوع کارکردی	تنوع و سرزندگی فضاها؛ تنوع کاربری‌ها و فعالیت‌ها؛ میزان و تنوع فعالیت‌های شبانه؛ فضاهای عمومی و مکان‌های برگزاری مراسم‌ها و رویدادهای فرهنگی	(Landry 2012; Florida 2002; HKSAR 2004)
برندسازی	تعداد ساختمان‌های موجود در فهرست میراث جهانی یونسکو؛ سرانه تعداد ستاره‌های میشلین ^۲ ؛ تعداد پایتخت‌های فرهنگ یونسکو	(Correia 2012)

۶. بحث

همان‌طور که در شکل ۴ مشهود است، ساختارهای شهر خلاق دربرگیرنده بخش‌های اصلی نظام توسعه‌ی شهری است و در راستای اهداف توسعه پایدار شهری می‌تواند موجب برجسته‌شدن مفهوم خلاقیت و فرهنگ شهری شود. شهر خلاق با تأکید بر ویژگی‌های خلاقیت، نظیر

توانایی اندیشیدن انعطاف‌پذیر، از نظر اجتماعی به کار در نواحی خدماتی، علمی و تولیدی اهمیتی نمادین می‌دهد، نشانه‌ها و عملکردهای منحصربه‌فرد شهری را توسعه می‌بخشد، و سعی در هرچه بهتر نمودن کیفیت زندگی در شهرها و بازتعریف هویت شهروندان دارد.

شکل ۴: مدل مفهومی شهر خلاق

بنابراین، هدف اصلی رویکرد شهر خلاق، ارتقای کیفیت زندگی است. در پژوهش حاضر با بررسی مقالات و کتب معتبر در روند شکل‌گیری مفهوم شهر خلاق، مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهر خلاق بیان گردید. همان‌طور که در شکل ۴ نیز مشاهده می‌شود، بررسی ادبیات نظری موجود در زمینه شهر خلاق بیانگر آن است که ۵ ساختار اصلی برای شهر خلاق وجود دارد که متغیرهای هر کدام به روش آمیخته پژوهی استخراج شدند. نتایج بیانگر آن است که رویکرد شهر خلاق به تدریج کامل‌تر و جامع‌تر گردیده و تحت تأثیر مفاهیم جدیدتری نظیر:

حکمرمایی شهری، توزیع قدرت، اختیار تصمیم‌گیری، فراهم کردن مکان‌هایی برای مشارکت اجتماع، همچنین افزایش آگاهی در مورد مسائل محیط زیستی و توسعه فضاهای سبز شهری قرار دارد. به تدریج بیش‌تر بر ویژگی‌های خلاقیت مانند توانایی اندیشیدن انعطاف‌پذیر و مسائل رویکردی به شکل آزاد تمرکز شد. در جدول ۶ جمع‌بندی رویکرد شهر خلاق با پالایش مفاهیم مستخرج از پژوهش، در قالب ابعاد مختلف شهر خلاق دسته‌بندی و ارائه شده است.

جدول ۶: جمع‌بندی رویکرد شهر خلاق

ساختارها/ لایه‌ها	شرایط زمینه‌ای شهر خلاق	الزامات تحقق شهر خلاق	پیامدهای شهر خلاق
ساختار فرهنگی اجتماعی	جذب و نگهداری طبقه خلاق	مشارکت شهروندان در فعالیت‌های خلاقانه	توسعه سرمایه اجتماعی
ساختار اقتصادی	اهمیت صنایع پایه و دانش‌بنیان	حمایت از اقتصاد خلاق و پایدار	پایداری و ثبات اقتصادی
ساختار محیط زیستی	ارتقای محیط شهری	حمایت از میراث طبیعی و تاریخی	توسعه گردشگری
ساختار نهادی حکمروایی	جایگزینی حکمروایی به جای حکومت	سیاست‌های شهری یکپارچه خلاق	مدیریت یکپارچه شهری
ساختار کارکردی فضایی	جهانی شدن و برندسازی شهری	حمایت از فعالیت‌های خلاق	افزایش توان رقابتی شهر

از مهم‌ترین زمینه‌ها و بسترهای تحقق شهرهای خلاق، اهمیت یافتن نقش شهرها به‌عنوان موتورهای اقتصاد جهانی و عاملان کلیدی توسعه است. الگوی جدید توسعه مبتنی بر نقش مردم و اجتماعات محلی است که بر فرآیند، ظرفیت‌سازی و ابتکارات جامعه مدنی تأکید می‌کند و منجر به پیاده‌سازی حکمروایی مبتنی بر پاسخگویی، آینده‌نگری و حضور پررنگ شبکه‌های غیررسمی می‌شود. مفهوم جهانی- محلی شدن نیز منجر به افزایش رقابت

از مهم‌ترین زمینه‌ها و بسترهای تحقق شهرهای خلاق، اهمیت یافتن نقش شهرها به‌عنوان موتورهای اقتصاد جهانی و عاملان کلیدی توسعه است. الگوی جدید توسعه مبتنی بر نقش مردم و اجتماعات محلی است که بر فرآیند،

پیامدهای آن مورد بحث و بررسی قرار گرفت. دستیابی به شهر خلاق نیازمند تنظیم سیاست‌ها و راهبردهای وابسته به هم طرح‌ها، برنامه‌ها و شیوه‌های کاری هماهنگ و منسجم، تشریک‌مساعی میان بخش‌های دولتی در سطوح مختلف حکومتی، محلی و ملی، فعالان بخش خصوصی و همه نهادهای اجتماعی است که به تحقق شهر خلاق کمک می‌نماید. مدیریت شهری با بسترسازی عواملی چون: مدیریت یکپارچه شهری، شفافیت، پاسخگویی، وجود مشارکت ذی‌نفعان، قانون‌مداری، کارآمدی و اجتماع‌گرایی، می‌تواند در این زمینه الگویی مناسب و اثرگذار باشد. در این چارچوب کشورهای درحال توسعه و از جمله ایران، رشد شتابان و ناموزونی را تجربه کردند. به همین دلیل و با توجه به ویژگی ساختار متمرکز اداری و بخشی این کشورها که سیستم برنامه‌ریزی و مدیریتی سلسله‌مراتبی از بالا به پایین را شامل می‌شود، نظام حاضر برنامه‌ریزی‌ها و استراتژی‌ها، از کارایی و جامعیت لازم در مواجهه با ارتقای فضاهای شهری از منظر شهر خلاق، برخوردار نیست. از مهم‌ترین دلایل این امر می‌توان موارد زیر دانست: نبود سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شهری خلاق، بروکراسی و وجود قوانین متعارض در نظام مدیریت شهری، عدم استفاده حداکثری از توان و مشارکت شهروندان و خرد جمعی در طرح‌های شهری، تمرکز و اقتدارگرایی در نظام برنامه‌ریزی و رابطه عمودی دولت مرکزی با حکومت‌های محلی، عدم حمایت از افراد خلاق، کارآفرین و هنرمندان در برنامه‌ریزی شهری، گستردگی وظایف محوله به مدیریت شهری در اداره شهر و خدمات‌رسانی به مردم، ضعف و نقصان ساختار تشکیلات اداری، مالی و فنی مدیریت شهری و فقدان نگرش هوشمندسازی شهری دانست. مقابله با این چالش‌ها، مستلزم ارتقای دانش خلاقیت در حوزه مدیریت شهری، فهم خلاقانه از شهر، رشد هوشمند حیات شهری و مدیریت شهری خلاق است.

بین شهرها و تأکید بر ویژگی‌های منحصر به فرد مکانی شهرها می‌گردد. در بحث مدیریتی، تغییر فرآیند تولید در شهرهای امروزی که مبتنی بر خدمات، آگاهی‌ها، فرهنگ و نوآوری است که منجر به موفقیت شهرهای خلاق می‌شود. در نهایت و با ارتقای محیط شهری و تأمین پیش‌نیازهای زندگی فرصت‌های بهتر و بیش‌تری برای تمرکز طبقه خلاق در شهرها ممکن می‌گردد.

بستر مناسب جهت مشارکت همه شهروندان در فعالیت‌های خلاقانه اجتماعی و تغییر نگرش نخبه محور به مردم‌محور از ضروریات است. همچنین شهر باید از فعالیت‌های خلاق هنری و علمی شهروندان حمایت کند و زیرساخت‌های اجرای این فعالیت‌ها را امکان‌پذیر سازد. برای تقویت ویژگی‌های منحصر به فرد شهر باید از میراث تاریخی و زیست‌محیطی شهر حمایت کرد تا زمینه‌های تحقق اقتصاد خلاق و پایدار از طریق سیاست‌های شهری یکپارچه ممکن گردد.

شهر خلاق در نهایت بازتاب خود را بر قسمت‌های مختلف یک شهر نشان می‌دهد. با ارتقای محیط شهری زمینه‌های بروز خلاقیت برای تمام اقشار امکان‌پذیر می‌شود و در نتیجه افزایش توان رقابتی شهر و رونق و توسعه گردشگری، پایداری و ثبات اقتصادی حاصل می‌گردد و در نهایت با بالا رفتن سرمایه اجتماعی می‌توان به بهبود بخش‌های دیگر نظام شهری نیز امیدوار بود.

۷. نتیجه‌گیری

این مطالعه ضمن مروری جامع بر دیدگاه‌های شهر خلاق به‌عنوان رویکردی کل‌نگر، به دنبال ارائه شاخص‌ها و اقدامات مناسب در راستای ارتقای کیفیت محیطی در شهرهای معاصر است. یافته‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی یکی از مهم‌ترین مشکلات پیاده‌سازی رویکرد شهر خلاق است. در این پژوهش ابعاد مختلف شهر خلاق در قالب جنبه‌های مختلفی نظیر: لایه مفهومی، لایه راهبردی، شرایط زمینه‌ای، الزامات و

پی‌نوشت

1. PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses)
2. Monomaniac
3. Michelin

فهرست منابع

- Alakwe, Kizito. 2019. "Defining the Cultural and Creative Industry: An Exploration of the Nigerian Cultural and Creative Ecosystem". *Journal of Creative Industries and Cultural Studies-JOCIS* 3(1): 14-31. <http://dx.doi.org/10.56140/JOCIS-v3-1>
- Andersson, Åke, and David Andersson. 2015. "Creative Cities and the New Global Hierarchy". *Applied Spatial Analysis and Policy* 8: 181-198. <http://dx.doi.org/10.1007/s12061-015-9141-7>
- Hartley, John, Jason Potts, Trent MacDonald, Christoph Erkunt, and Carl Kufleitner. 2012. "The CCI Creative City Index- Final Report". *Cultural Science, Australia* 5(1): 1-18.
- Rodríguez Bolívar, Manuel Pedro. 2018. "Creative citizenship: the new wave for collaborative environments in smart cities". *Academia Revista Latinoamericana de Administración* 31(1): 277-302. <http://dx.doi.org/10.1108/ARLA-04-2017-0133>
- Borén, Thomas, and Craig Young. 2016. "Artists and creative city policy: Resistance, the mundane and engagement in Stockholm, Sweden". *City, Culture and Society* 8: 21-26. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ccs.2016.05.002>
- Byrne, Tara. 2013. "Cultural Policy and the Creative City: Legitimation Discourses, Culture and the State". Doctoral Thesis, Dublin Institute Of Technology.
- Chuangchai, Phitchakan. 2020. "Creative City Policy in Second-Tier Cities: The case of Chiang Mai, Thailand." In *Re-Imagining Creative Cities in Twenty-First Century Asia*, edited by Gu, X., Lim, M.K., O'Connor, J., Palgrave Macmillan, Cham. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-46291-8_16
- Competence Centre on Composite Indicators and Scoreboards (COIN). 2017. "Cultural and Creative Cities Monitor". 2017. Joint Research Centre (JRC), the European Commission's Science and Knowledge Service, Ispra, Italy.
- O'Connor, Justin, and Kate Shaw. 2014. "What next for the creative city?". *City, Culture and Society* 5(3): 165-170.
- Correia, Carlos, and Miguel Oliveira. 2012. "Creative Indexes: Economic Space Matters?". Master Degree Dissertation in Economics, Area of Specialisation in Economic Analysis, University of Porto School of Economics and Business.
- Creative Cities Network. 2014. UK National Commission for UNESCO. [Web archive. http://www.unesco.org.uk/creative_cities_network](http://www.unesco.org.uk/creative_cities_network)
- Csikszentmihalyi, Mihaly. 1997. "Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention". HarperCollins Publishers. https://www.researchgate.net/publication/200026150_Creativity_Flow_and_the_Psychology_of_Discovery_and_Invention
- Donegan, Mary, and Nichola Lowe. 2008. "Inequality in the Creative City: Is there still a Place for "Old-Fashioned" Institutions?". *Economic Development Quarterly* 22(1). <http://dx.doi.org/10.1177/0891242407310722>
- Duxbury, Nancy. 2010. "Creative Cities in Canada". *Municipal, Educational Research Journal* 100: 76- 83.
- Eglitis, Atis, and Ezera Lusena. 2016. "From industrial city to the creative city: Development Policy Challenges and Liepaja case". *Procedia Economics and Finance* 39: 122-130. [http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671\(16\)30256-8](http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671(16)30256-8)
- Florida, Richard. 2002. "The Economic Geography of Talent". *Annals of the Association of American Geographers* 92(4): 743-755. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-8306.00314>
- Florida, Richard. 2003. "Cities and the Creative Class". *American Sociological Association* 2(1): 3-19.
- Gallup Foundation. 2019. "Creativity in Learning". Gallup. Inc.
- Goldberg-Miller, Shoshannah. 2018. "Keeping creativity downtown: Policy learning from San Francisco, Seattle, and Vancouver for municipal cultural planning in Toronto". *The Journal of Arts Management, Law, and Society* 48(3): 170-19. DOI:[10.1080/10632921.2017.1422834](https://doi.org/10.1080/10632921.2017.1422834)
- Granger, Rachel. 2020. "The Hidden Value of Underground Networks and Intermediaries in the Creative City". In *Value Construction in the Creative Economy*, edited by Granger R., pp. 217-242. Palgrave Studies in Business, Arts and Humanities. Palgrave Macmillan, Cham.
- Pablo, Gutiérrez, Francisco Santa-Cruz, Luz Pemberthy, and Tomas Lopez-Guzman. 2020. "Gastronomic satisfaction of the tourist: an empirical study in the Creative City of Popayán, Colombia". *Journal of Ethnic Foods* 7(8). <https://doi.org/10.1186/s42779-019-0044-0>
- Hall, Peter. 2000. "Creative Cities and Economic Development". *Urban Studies* 37(4): 639-649. <http://dx.doi.org/10.1080/00420980050003946>
- Hall, Peter, and Ulrich Pfeiffer. 2000. "Urban Future 21: A Global Agenda for Twenty-first country cities". United Kingdom, London: Routledge.
- The Centre for Cultural Policy Research, The University of Hong Kong. 2004. "A Study on Creativity Index, Hong Kong". The Hong Kong Special Administrative Region Government.
- Kakiuchi, Emico. 2015. "Culturally creative cities in Japan: Reality and prospects". *City, Culture and Society* 7(2): 101-108. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ccs.2015.11.003>

- Karvelyte, Kristina. 2020. "Shifting meanings in changing contexts: the role of the creative city in Shanghai, Hong Kong and Taipei". *International Journal of Cultural Policy* 26(2): 166-183. DOI:[10.1080/10286632.2018.1479748](https://doi.org/10.1080/10286632.2018.1479748)
- Kaymas, Serhat. 2020. "Is development possible without cultural policies? Rethinking creative industries and sustainable development in the case of Turkey". *Creative Industries Journal* 13(1): 72-92. DOI:[10.1080/17510694.2019.1652026](https://doi.org/10.1080/17510694.2019.1652026)
- KEA European Affairs. 2009. "The Impact of Culture on Creativity", Rapport Préparé Pour La Commission Européenne. Bruxelles: Commission Des Communautés Européennes.
- Khoo, Suet Leng. 2020. "Towards an inclusive creative city: How ready is the Historic City of George Town, Penang?". *City, Culture and Society* 23: 100367. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ccs.2020.100367>
- Kolobova, Svetlana. 2020. "Renovation of Moscow as a Subprogram of Creation of a Creative City". *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering* 753(5). <http://dx.doi.org/10.1088/1757-899X/753/6/062003>
- Krop, Marie. 2013. "Implementation From Above? The Conditions for Cultivating the Creative Industry in Shenzhen, China". Master Thesis Graduate Degree Urban and Regional Planning, UVA University of Amsterdam, Department of Human Geography, Planning and International Development Studie.
- Landry, Charles. 2006. *"The Art of City Making"*. Routledge.
- Landry, Charles. 2008. *"The Creative City: It is Origin and Future urban design"*. UK: Comedia.
- Landry, Charles. 2012. *"The creative city: A toolkit for urban innovators"*. Earthscan.
- Landry, Charles, and Margie Caust. 2017. *"The Creative Bureaucracy & its Radical Common Sense"*. Comedia.
- Lavanga, Mariangela, and Martina Drosner. 2020. "Towards a New Paradigm of the Creative City or the Same Devil in Disguise? Culture-led Urban (Re)development and Sustainability. In *Cultural Industries and the Environmental Crisis*, edited by Oakley, K., Banks, M., 95-109. https://doi.org/10.1007/978-3-030-49384-4_8
- Lin, Sue. 2021. "Jamie Peck, 2005: Struggling with the Creative Class". *Open Journal of Social Sciences* 9(3): 365-371.
- Liu, Helin, Elisabete Silva, and Qian Wang. 2015. "Introduction". In *Creative Industries and Urban Spatial Structure, Advances in Asian Human-Environmental Research*. Springer, Cham.
- Liu, Yan, and Zixuan Luo. 2020. "Establishment of Evaluation Index for Creative Cities: Application in Chengdu, China". *International Conference on Construction and Real Estate Management* August 24-25, 2020, Stockholm, Sweden.
- Lowes, Mark. 2015. "Placemaking and the Discourse of Creativity in Toronto's Creative City Revitalization Strategy", 2003-2008. CJMS Fall 2015/RC, University of Ottawa.
- Dudek-Mańkowska, Sylwia, and Mirek Grochowski. 2019. "From creative industries to the creative place brand: some reflections on city branding in Poland". *Place branding and Diplomacy* 15: 274-287. <https://link.springer.com/article/10.1057/s41254-019-00141-7>
- Minneapolis, M. N. 2015. *"The Minneapolis Creative City Road Map"*. American Planning Association.
- Nientied, Peter, and Rudina Toto. 2018. "The Concept of the Creative City in the Balkan Region Context". Forum A+P Periodik Shkencor për Arkitekturën dhe Planifikimin Urban, 2, Tiranë, POLIS Press. https://www.researchgate.net/publication/324361038_The_Concept_of_the_Creative_City_in_the_Balkan_Region_Context
- Oliveira, Carla Isabel Pinto. 2011. "Creative Cities: The Potential of Portuguese Cities". Master Degree Dissertation in Economia E Gestão Das Cidades, Do Porto University.
- Ovidio, Marianna, and Alberto Cossu. 2017. "Culture is reclaiming the creative city: The case of Macao in Milan, Italy". *City, Culture and Society* 8: 7-12. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2016.04.001>
- Peng, Kuang, and Yuan Miao Yang. 2013. "An Exploratory Study on Creative City From the Citizen's Point of View". *IJCCI* 1(1): 1-20.
- Pratt, Andy. 2010. "Creative Cities: Tensions Within and Between Social, Cultural and Economic Development: A Critical Reading of the UK Experience". *City, Culture and Society* 1: 13-20. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2010.04.001>
- Pumpeng, Grisana. 2020. "Three Pillars of a Sustainable Creative City in ASEAN: Examples From Thailand, Singapore and Indonesia". *Journal of Urban Culture Research* 21: 125-42. [Doi.org/10.14456/jucr.2020.16](https://doi.org/10.14456/jucr.2020.16)
- Rafihyhan, Mojtaba. 2010. "Introduction to creative regions and cities". *Monthly municipalities (monthly planning and urban management)* 11(100): 12- 15. [in Persian]
- Ramos, rodrigez, Martin Navarro, Palma Martos, and Martinez Camacho. 2016. "Indexes of Creativity: A Measurement Proposal for Spain and Its Autonomous Communities". *19th International Conference on Cultural Economics by the ACEI Valladolid (Spain)*, 21-24 June.
- Reckwitz, Andreas. 2009. "Die selbstkulturalisierung der Stadt: Zur Transformation moderner Urbanität in der "creative city". *Mittelweg* 36: 18(2).
- Renz, Erich. 2015. *"Business Models and the Creative City: Amsterdam's Knowledge Mile in the Limelight"*. CRE-ATE-IT Applied Research Research Group Cross Media, Hogeschool Van Amsterdam. <http://dx.doi.org/10.13140/>

[RG.2.2.21890.38087](https://doi.org/10.3390/su11030774)

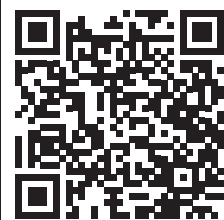
- Rodrigues, Margarida, and Mario Franco. 2019. "Composite Index to Measure Cities' Creative Performance: An Empirical Study in the Portuguese Context". *Sustainability* 11(3): 774. [Doi.org/10.3390/su11030774](https://doi.org/10.3390/su11030774)
- Sasaki, Masayuki. 2003. "Kanazawa: A Creative and Sustainable City".
- Sasaki, Masayuki. 2008. "Developing Creative Cities Through Networking, Issued by the Participants of World Creative City Forum 2007". OSAKA Mar 2008.
- Sasaki, Masayuki. 2010. "Urban Regeneration through Cultural Creativity and Social Inclusion: Rethinking Creative City Theory through a Japanese Case Study". *Cities* 27: S3-S9. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2010.03.002>
- Scott, Allen John. 2014. "Beyond the Creative City: Cognitive-Cultural Capitalism and the New Urbanism". *Regional Studies* 48(4): 565-578. <https://doi.org/10.1080/00343404.2014.891010>
- Scott, Allen John. 2006. "Creative Cities: Conceptual Issues and Policy Questions". *Journal of Urban Affairs* 28(1): 1-17. <https://doi.org/10.1111/j.0735-2166.2006.00256.x>
- Spence, Kim Marie. 2020. "Creative Seoul: A Lesson for Asian Creative Cities". In *Re-Imagining Creative Cities in Twenty-First Century Asia*, edited by Gu X., Lim M.K., O'Connor J., Palgrave Macmillan, Cham. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-46291-8_14
- Thiel, Joachim. 2017. "Creative cities and the reflexivity of the urban creative economy". *European Urban and Regional Studies* 24(1): 21-34. <http://dx.doi.org/10.1177/0969776415595105>
- Vanolo, Alberto. 2009. "the Image of the Creative City, Eight Years Later: Turin". *Urban Branding and the Economic Crisis Taboo* 46: 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.04.004>
- Vanova, Anna, and Andrea Miskovicova. 2014. "What Makes the City Creative -Comparison of Creative City's and Local Socio-Economic Development's Factors". *5th central European Conference in Regional Science-CERS*. <https://www.semanticscholar.org/paper/What-Makes-the-City-Creative-%E2%80%93-Comparison-of-City-%E2%80%99-Vanova-miskovicova/490347136206e4139ed74407cf6b24a75fd8976e>
- Wu, Jiun-Yi. 2020. "A Humble Creative City: Tainan City as a Case Study of Culture-led and Community-supported Transformation of a Historical City". In *Re-Imagining Creative Cities in Twenty-First Century Asia*, edited by Gu X., Lim M.K., O'Connor J. Palgrave Macmillan, Cham. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-46291-8_9
- Yigitcanlar, Tan, and Md. Kamruzzaman. 2018. "Does smart city policy lead to sustainability of cities?" *Land Use Policy* 73: 49-58. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.01.034>
- Zamudio, Raul Marino, and Flavia Barar. 2013. "Looking for the Creative City: Urban Development Through Education and Cultural Strategies in Medellin, Colombia". *The Idea of Creative City The Idea of the Creativity City-The Urban Policy Debate, Cracow School of Economics At: Cracow, Poland*.
- Zherdev, Nikolay. 2014. "Festivalization As a Creative City Strategy". Doctoral Working Paper Series, *IN3 Working Paper Series* 14(002): 5-25. DOI: [10.7238/in3wps.v0i0.2151](https://doi.org/10.7238/in3wps.v0i0.2151)
- Zimmerman, Jeffrey. 2008. "From brew town to cool town: Neoliberalism and the creative city development strategy in Milwaukee". *Cities* 25: 230-42. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2008.04.006>

نحوه ارجاع به این مقاله

ملا میرزایی، راضیه، و حسن سجاذزاده. ۱۴۰۲. تحلیلی نظام‌مند بر ادبیات شهر خلاق و شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن. نشریه معماری و شهرسازی آرمانشهر ۱۶ (۴۳): ۱۷-۳۰.

DOI: 10.22034/AAUD.2023.304575.2557

URL: https://www.armanshahrjournal.com/article_174387.html

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Armanshahr Architecture & Urban Development Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License.

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

